

BÄLLSTA STENAR

1869

Bällsta runstenar
– Återutgivning
av text från 1869

av George Stephens

Redaktör Mikael Jägerbrand

ISBN 978-91-7757-077-6

Copyright © 2016 Mikael Jägerbrand / Virvelvind Förlag, Lysekil
Den här e-boken ges ut av E-boksbiblioteket Förlag (imprint)

Mer info: www.e-boksbiblioteket.se

Förord

Våra runstenar är några av våra mest mystiska och spännande fornminnen.

I den här e-boken får du läsa om en spännande teori att en av runstenarna restes till minne av en hövding som ledde en vikingatida styrka – på Kreta.

Den här e-boken skrevs av professorn och runforskaren George Stephens. Han går i texten igenom runorna på en av de berömda Bällsta-stenarna i Vallentuna. Hans slutsats är att den är rest till minne av en vikingatrupp på Kreta. Något som kanske låter lite fantastiskt i dag men en slutsats som också delades av den kände runforskaren Richard Dybeck, vi har valt att publicera hans kommenterar till Stephens text.

I texten har vi behållit den gammalmodiga stavningen av Ortsnamnet Bällsta, ”Bellstad”.

De båda runstenarna i Bällsta står fortfarande kvar men det staket som nämns i texten är borta sedan länge.

Runorna tolkas inte längre som gjorda för en Kreta-trupp.

Här är den moderna tolkningen som accepterats av Riksantikvarieämbetet: ”(Ulvkell) och Arnkel och Gye de gjorde här tingplats — Ej skall en minnesvård bliva större än den Ulvs söner gjorde efter honom raska (?) svenner efter sin fader. De reste stenarna och även staven därovan (?) den stora till hederstecken (?). Också Gyrid älskade sin make. Därför i sorgkvede skall han besjungas. Gunnar högg stenen.)

Skildring av Bällsta stenar år 1869

Den här texten publicerades ursprungligen år 1869 i tidningen "Ny Illustrerad tidning" med rubriken "En svensk garnison på Kreta omkr. år 1000". Författare till texten är George Stephens (1813–1895).

För mitt verk »Old Northern Runic Monuments» ss. 643—648, fann jag nödigt att gravera och tolka de 2:ne namnkunniga Bällestad (eller Bellstad) stenarne, i Vallentuna socken, Uppland. För mer än ett par århundraden sedan togos teckningar af dessa minnesstenar, hvilka sedan blefvo skurna i trä, och utgäfvos i Göranssonssons »Bautil». Hans runbild n:o 54 fyller en stor foliosida och gifver en god insigt öfver hela fornlemningen, sådan den då visade sig för åskådaren. Invid skogen se vi ytterst till venster, en runsten, här kallad B, med mindre stenar till venster, och till höger en rad af fotstenar som gå till en annan runsten, här kallad A. Tätt invid denna, också till höger, är en annan fyrkantig stensättning, danad till tingstad, med en större sten i midten. Hans tre andra träsnitt (N:is 53, 53, 56) afbilda runstenarne särskildt.

När jag för mitt arbete skulle använda dessa minnesmärken, kunde ingen af alla mina lärde svenske korrespondenter säga mig något

derom, icke en gång om stenarne ännu funnos eller hade försvunnit, som så många andra. Men den nitiske runologen Richard Dybeck har haft bättre lycka. Han har funnit dem begge, och i hans sista häfte (Sverige Runurkunder, folio, II, 3; n:is 108, 109) aftecknat dem. Han säger att de blefvo år 1867 »åter reste på sina gamla rum å södra slutningen af en höjd vid Ofvanviken (icke Åvaviken) af Vallentunasjön; den ene äfven hopnitad», samt att stenen A »står vester om och 25 fot från föregående. Af den stenrad, som varit mellan dem, är nu föga öfrigt.»

Som jag aldrig sett dessa runminnen, kan jag icke säga om hr Dybecks teckningar äro felfria. Som alla andre dödlige, kan ju äfven han taga fel, hvilket han en och annan gång bevisligen har gjort. Men i allmänhet äro hr Dybecks teckningar erkänt förträffliga, och hans runologiska arbeten ha skaffat honom, så inom som utom Sverige, alla sakkunniges beundran och tacksamhet. Jag antager därför, att vi kunna fullt lita på hans kopior, äfven vad dessa Bällestadstenar angår.

Till bruk för min text af stenen A hade jag tillgång till träsnitten i Bautil (hvilka jag återgaf i facsimile), och till af mig i tryck meddelade, handritade kopior af Bure och Celsius. Ingen af dessa runsmeder har i ord eller teckning låtit oss förstå, att stenen är inkomplett — att en del runor äro förvittrade och oläslige på undersidan. Men detta antager Dybeck, både i teckning och text. För min del kan jag icke inse någon grund härför, och fasthåller min läsning, anf. arb. s. 645, det jag antager att det hela utgör en åttaradig vers i stafrim. Men huru än detta må vara, och huru än orden må öfversättas, så är min runtext (som är kritiskt sammansatt efter de nämnda källorna) bokstaf för bokstaf samstämmade med Dybecks.

För att kunna behandla den andra stenen (af mig kallad B) hade jag Bautils träsnitt och en teckning af Aschaneus (som jag återgaf i facsimile), samt kopior af Bure och Celsius, hvilka jag låtit trycka. Men jag tillkännagaf tillika, att mina materialier härvidlag voro »not so satisfactory»,'. Och detta bevisas af resultatet. Min text, jemförd med Dybecks, visar 1 oriktig runa i rad 5, ännu 1 i rad 6, och ett helt ord felaktigt i rad 8. Till följde häraf utgår en del af min tolkning. Men till gengäld få vi ur inskriften en ytterst märkelig mening: underrättelsen om att den aflidne höfding, till hvars minne stenen restes, *hade tjenat på ön Kreta*. Efter ordalydelsen att döma är det troligt att högen varit en kenotaf och stenen en hederssten, och att hjeltens lik låg i en grekisk graf.

Hela inskriften, tagen enligt Dybecks teckning, vågar jag nu för första gången tolka. Jag uppfattar den som bestående af 8 rader i stafrim, med 1 slutrad i prosa, och delar och öfversätter sålunda:

RISTU STINA
 UK STAF UAN
 UK IN MIKLA
 AT IARTIKNUM
 UK KÛRIþI
 KAS ATT UIRI-þUF,
 ON I KRATI
 KIATIT LATA (gen. pl).
 KUNIR IK STIN

RESTE dessa STENAR

OCH denne STAF VANN (*gjorde*)
 UK HIM MYCKLA (*den Store*)
 ÅT (*till, som*) JÄRTECKEN (*minnestecken*),
 OCH GJORDE
 en KASE (*vårdtorn*) ÅT (*till minne af*) UIR-THUF,
 SOM I KRETA
 hade GETAT (*försvarat*) ANDET.
 KUNIR HÖGG (*ristade*) denna STEN.

Enligt Dybecks skala, är denna sten 5 fot hög och nära 4 fot bred. Den är väl bevarad.

Meningen af STAF är icke fullt klar för oss, efter så många århundradens förlopp. Ordet förekommer igen på Vretastenen, äfven i Uppland, (INKA RAISTI STAF AUK STAINA AT RAKNFAST, BONTA SIN; *Inka reste staf och sten(ar) åt Raknfast, bonde (husbonde, man) sin*). Mer eller mindre motsvarande ord, finnas på andra stenar STAK, STAI, MARK. (Se mitt anf. arb. s. 647). — UK den Store står här tydligt; enligt min läsning restes stenen A af UK, ARKIL och KUI. — KASI, land- eller sjömärke eller fyrbåk, omtalas ock på Nälestenen i Uppland (LIT STAIN HKUA AUK KASI). — Som runstenarnes UIRLANT var ungefär vårt *Estland*, kunde UIRI-THUF blifvit så uppkallad till följd af bedrifter emot detta folkland. — ON kan också vara (=HON) = HAN, men meningen blir densamma.

Sverige kan uppvisa en *mängd* runstenar från 10:e och 11:e seklen, eller Sveriges *äldsta kristna tid*, som omtala mäktige män, hvilka haft militärtjänst eller gjort handelsresor i Grekland, hos greker, i grekiska hamnar, som grekfarare, eller om hvilka det säges: han

samlade rikedom i Grekland, dog i Grekland, eller O UTRI KRIKUM (i yttre Grekland, = Mindre Asien), etc. etc. Men här för första gången finna vi namnet på *en bestämd ö*, och denna en ö, nu så namnkunnig — ÖN KRETA.

Kreta har haft högst omvexlande öden. Ön intogs af romarne 69 år före Kristus. När kejsardömet delades, förblef den ett lydland under byzantinske kejsaren. År 823 kom den under saracenernas väld, och dessa byggde staden Kandia eller Kandy. Mohamedanerne utdrefvos år 962, och Kreta införlivades åter med det östra kejsardömet af Nikeforus Focas. Han gaf ön sjelfstyre under egna befallningsmän, och bland desse var den siste Bonifacus, Marquis de Montserrat, af hvilken venetianarne köpte den år 1204. Stenen kan derfor icke vare äldre än år 962, eller yngre än år 1204; men efter alla kännetecken är den ifrån ungefär år 1000 eller litet senare.

Konung Alfred, i sin forn-engelska öfversättning af Orosius, kallar ön »CRETO þæt igland»; och den omtalas af Orkneyingasagan under stafningen »KRIT». Men A, E och I öfvergå i hvarandra hvarje ögonblick i folkets tal och på döda monumenter.

Är nu min läsning riktig, så kunna vi här helsa en svensk krigare, som för 800 år sedan var befälhafvare öfver de nordiska och grekiska hjälptrupper, hvilka då lågo i garnison på denna ö, för att försvara landet mot de otrogne. Denna sten tillhör härefter

UIRI-THUF, KRETAS LAND- VÄRNSMÄN

Må Uppland och dess Fornminnesförening vaka med stolt omsorg öfver denna vältaliga krönika om svenskarnes bragder »extra

patriam», öfver detta nya intyg om deras gamla, djerfva kamp emot barbarer äfven i fremmande riken, och må *vår* tids barbarere skona åtminstone detta märkliga minne från det fjerran, dimmomhöljda, i de dagarne ännu kristna Byzanz.

Om Bellstad-monumentet har Red. haft äran mottaga följande meddelande.

Herr professor George Stephens i Köpenhamn, som i sist utkomna numret af Ny Illustrerad Tidning meddelat en lika lärd som snillrik och säkert äfen riktig tolkning af inskriften å den ena af de två Bellstad-stenarne i Uppland, vidrör i meddelandet äfven sin redan i verket »Olf Northern Runic Monuments» gifna tolkning af runristningen å den andre stenen vid Bellstad, och vidhåller, mot min ritning och text (Sv. Runurkunder 11, 108), hvilka båda antyda inskriften såsom ofullständig, sin läsning, enligt hvilken denna inskrift är en åttaradig vers.

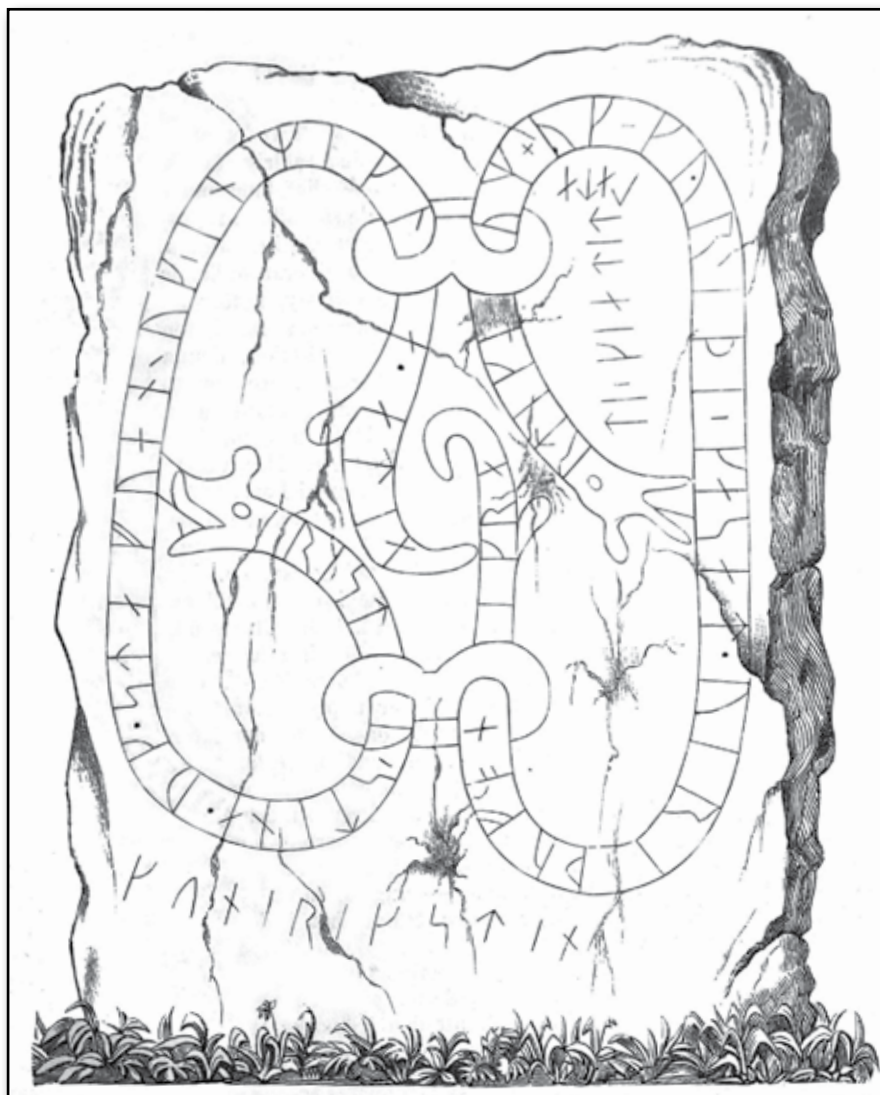
Jag är glad att härmed få förklara att professor Stephens har rätt. Gravyren och min handritning, hvilken ännu finnes, skilja sig från hvarandra deruti att skuggningen under ristningen är å den förra starkare samt uppdragen närmare slingorna, hvilket svårligen kunde rättas. Jag har aldrig ansett någon del af ristningen vara bortflagad, men deremot, med hänsyn till dessa slingors ojämna och ytterst ovanliga afslutningar, föreställt mig *möjligheten*, att de icke blifvit fulländade, och detta sednare föranledde mig att deruti vid textbe-

handlingen icke frångå Liljegren. För riktigheten af sjelfva inskrifternas läsning å de båda stenarna ansvarar jag.

Till hvad i Runurkunderna redan är meddelat om ifrågavarande runstenars resning m. m. genom min försorg, bör nu fogas, att de samtidigt hvar för sig äfven försågos med en grof och stark omhägning af trä, hvarigenom de utan att skymmas äro säkert skyddade åtminstone under 30 år. Kostnaden för den sednare åtgärden — professor Stephens, den grundlärde vetenskapsmannen, har nu herrligt ådagalagt dess befogenhet — bestreds med medel från fjorårets underhållning med nordisk folkmusik.

Stockholm 12 april 1869

Richard Dybeck

Svenska fornminnen. Minnesvård, rest vid Bellstad i Uppland (Vallentuna socken) öfver virithuf, Varingahöfding på Kreta för omkr. 800 år sedan.

Viktiga ord och personer

Alfred den Store.

[849–899] Anglosaxisk kung från år 871. Den ende engelske kungen som fått tillnamnet "den store" efter att ha besekrat en vikingahär.

Bonifatius.

Romerska påvar.

Bure, Johan.

[1568–1652] Svensk poet, språkman, riksantikvarie och fornforskare. Arbetade vid hovet för Johan III och var lärare för Gustaf Adolf. Blev 1609 Sveriges förste riksantikvarie.

Celsius, Magnus.

[1621–1679] Svensk astronom, matematiker och fornforskare. Löste gåtan med de stavlösa hälsinge-runorna. Var magister och rektor vid Uppsala universitet.

Dybeck, Richard.

[1811–1877] Svensk fornforskare som upptäckte flera kända runstenar. Dybeck var också kompositör och skrev texten till nationalsången "Du gamla du fria".

Göransson, Johan.

[1712–1769] Kyrkoherde och fornforskare. Gav 1750 ut verket "Bautil" med 1 173 teckningar av runstenar.

Kandia.

Gammalt namn på Kretas huvudstad Heraklion.

Liljegren, Johan Gustaf.

[1791–1837] Svenskt kansliråd, riksarkivarie och professor. Docent i "fäderneslandets antikviteter". Gav 1833 ut boken "Run-urkunder" med alla då kända nordiska runristningar.

Nikeforos II Fokas.

[912–969] Bysantisk kejsare mellan åren 963 och 969.

Orosius, Paulus.

[385–420] Romersk historiker och teolog. Mest känd för verket "Historiarum Adversum Paganos Libri VII".

Stephens, George.

[1813–1895] Engelsk fornforskare och språkvetare specialiserad på Norden och England. Professor i engelska språk och litteratur i Köpenhamn. Hans mest kända verk är det stora verket "The old northern runic monuments of Scandinavia and England" (1866–1884). År 1877 utsågs Stephens till hedersprofessor vid Uppsala universitet.

Fler böcker: E-boksforlaget.se

Om du gillar e-böcker om historia så kommer du att gilla utbudet hos E-boksforlaget.se

Det här förlaget är specialiserat på utgivning av äldre texter om arkeologi, resor och biografier.

Alla titlarna går att hitta hos de flesta e-bokhandlare, i iTunes samt på många bibliotek.

Här är några exempel på titlar:

Klassiska deckare

- "Sherlock Holmes: »Gloria Scott«"
- "Sherlock Holmes: Beryllkronan"
- "Sherlock Holmes: De fem apelsinkärnorna"
- "Sherlock Holmes: De rödhårigas förening"
- "Sherlock Holmes: Den avhuggna tummen"
- "Sherlock Holmes: Den blå karbunkeln"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna brudgummen"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna kapplöpningshästen"
- "Sherlock Holmes: Blodbokarna."
- "Sherlock Holmes: Det spräckliga bandet."
- "Sherlock Holmes: Den grekiske tolken"

- "Sherlock Holmes: Musgraves ritual"
- "Sherlock Holmes: Det gula ansiktet"
- "Sherlock Holmes: Det hemlighetsfulla mordet vid skogssjön"
- "Sherlock Holmes: Den hemlighetsfulle patienten"
- "Sherlock Holmes: Börsmäklarens biträde"
- "Sherlock Holmes: En skandal i Böhmen"
- "Sherlock Holmes: Krymplingen"
- "Sherlock Holmes: Lorden och hans rika amerikanska brud"
- "Sherlock Holmes: Mordet i Reigate"
- "Sherlock Holmes: Tiggaren med den kluvna läppen"

Arkeologi

- "Solgudens yxa och Tors hammare"

- (1899)
- "Hällristningarnas ålder" (1869)
- "Feniciska kolonier i Skandinavien" (1875)
- "Hällristningar på Kinnekulle" (1892)
- "Forntidens perioder" (1892)
- "Hur gamla är hällristningarna?" (1869)
- "Bohusläns bygdeborgar" (1909)
- "Bohuslänska hällristningar" (1879)
- "Fynden i Troja" (1878)
- "Förbindelse mellan Skandinavien och vestra Europa före Kristi födelse" (1889)
- "Svear och götar under folkvandringstiden" (1905)
- "Husaby kyrka" (1899)
- "Hällristningarna i Järrestad" (1881)
- "Nordens fartyg från hednatiden" (1872)
- "Anmärkningar rörande figurteckningar från forntiden" (1842)
- "Grafkistor af klufna och urhålkade stockar" (1894)
- "Den svenske solguden och den svenske Tyr" (1906)
- "Skånska fornminnen" (1853)
- "Ölands fornminnen" (1874)
- "Tors hammare" (1872)
- "Våra fornminnen – vad de lära oss" (1916)
- "Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden" (1901)
- "Förstörda fornminnen i Bohuslän år 1924"

Djur & natur

- "Svenska djur i folktron" (1898)

- "Skäggets historia" (1893)
- "Kattens kulturhistoria" (1882)
- "Djurens sömn" (1889)
- "Katten i forntida Egypten" (1889)
- "Ett dygn på månen år 1870"
- "Orkidéernas historia" (1894)
- "Blomsterspråket" (1888)
- "Sveriges hundraser" (1880)
- "Guide till biskötsel" (1885)

Kulturhistoria

- "Midvinterns solfest" (1894)
- "Julen på 1870-talet – Skildringar och illustrationer i svenska tidskrifter"
- "Om julens härkomst" (1899)
- "Julen i Skåne på 1820-talet"
- "Nyaste och tillförlitligaste Drömboken" (1918)
- "1870-talets bästa tips för frisyr och utseende"
- "Lyxens historia" (1870)
- "Gaffelns historia" (1889)
- "Kanalbyggen på planeten Mars" (1888)
- "Vårt solsystem" (1878)

Resor

- "Ett besök i Venedig år 1878"
- "Strandgatan i Visby år 1879"
- "Resa på Dalslands kanal år 1877"
- "Nyköpings slott" (1877)
- "Ett besök i Marstrand år 1882"
- "Min resa i Blekinge och Kalmar år 1854"
- "Resor med luftballong år 1873"

- "Runlejonet i Venedig" (1871)
- "En utflykt på Mälaren år 1871"
- "Skildring af Vestergötland år 1882"
- "Kalmar slotts historia" (1880)
- "Ett besök i Södertälje år 1881"
- "En färd på Donau år 1882"
- "Ringmuren i Visby" (1874)
- "Fredrikstens fästning och Karl XII" (1879)
- "Petras helgedomar" (1921)
- "Ett besök i Boxholm år 1885"
- "Skildring av Riseberga klosterruiner" (1874)
- "Borgholms slottsruin" (1878)
- "Rundtur i södra Frankrike år 1880"
- "Ett besök på Djurgården sommaren 1868"
- "Sigtunas tidiga historia" (1872)
- "Helgeandskyrkan i Visby" (1878)
- "Norrköpings historia" (1871)
- "Ett besök i Waxholm år 1870"
- "Vadstena slott" (1875)
- "Skildring av Island" (1870)
- "Besök på Gripsholms slott år 1895"
- "Ett besök i Rom år 1870"
- "Besök på Helgoland år 1874"
- "Guide till Uppsala år 1875"
- "Kyrkoruinen S:t Katarina i Visby" (1877)
- "Gripsholms slott" (1877)
- "Ett besök i Strängnäs år 1874"
- "Ett besök i Visby år 1906"
- "Bohus fästning" (1869)
- "En resa på Rhen år 1866"
- "Ett besök i Ystad år 1872"

Svensk geografi

- "Märkliga orter i Sverige" (1883)
- "Skildring av Värmland år 1882"
- "Skildring av Dalälven år 1876"
- "Skildring av Ångermanland 1882"
- "Skildring av Bohuslän år 1882"
- "Skildring av Dalsland år 1882"
- "Skildring av Närke år 1882"
- "Skildring av Öland år 1882"
- "Skildring av Stockholm år 1882"
- "Skildring av Västmanland år 1882"
- "Skildring av Härjedalen år 1882"
- "Skildring av Gästrikland år 1882"
- "Skildring av Jämtland år 1882"
- "Skildring av Göteborg år 1882"
- "Skildring av Halland år 1882"
- "Skildring av Blekinge år 1882"
- "Skildring av Gotland år 1882"
- "Skildring av Södermanland år 1882"
- "Skildring av Östergötland år 1882"

Vikinger

- "Vikingatidens Lund och Birka" (1909)
- "Jomsvikingarnas saga" (1888)
- "Fyndet av vikingaskeppet i Gokstad år 1880"
- "Hervars och Hedreks saga" (1888)
- "Carl Larssons Uppsala-tempel" (1908)
- "Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner" (1880)
- "Sverige och vikingafärderna västerut" (1924)